

Prace konserwatorsko-restauratorskie prowadzone w roku 2017

Elżbieta Jabłońska

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Wydział Sztuk Pięknych,
Pracownia Konserwacji Papieru i Skóry

Conservation-restoration treatment carried out in 2017

Summary: In 2017, the author carried out conservation work on one valuable Karaim manuscript containing the works of Mordechai Kazas written both in Hebrew and Karaim, namely: *Mesilat Halimud*, *Tuv ta'am*, *Cuf devaš*, *Petah Hateva*, and *Adam ohlany*. In this report, a short description of this item and the undertaking itself is presented.

Keywords: Karaim manuscripts, Karaim written heritage, conservation and restoration of manuscripts

W roku 2017 pracom konserwatorsko-restauratorskim poddano kolejny obiekt z cennego zbioru rękopisów i druków Związku Karaimów Polskich. Były to rękopis o sygn. I/07, spisany w formie kodeksu. Tworzy go 96 papierowych kart o wymiarach 21,5 × 17,0 × 1,0 [cm] oraz zachowana jedynie przednia tekturowa okładzina. Rękopis zawiera zbiór utworów o charakterze teologicznym w języku karaimskim (dialekt krymski) i hebrajskim. Jego zawartość stanowią dzieła XVIII-wiecznego karaimskiego uczonego Mordechaja Kazaza: *Mesilat Halimud* (k. 4r–22r); *Tuv ta'am* (k. 27r–42v); *Cuf devaš* (k. 44r–67v); *Petah Hateva* (k. 68r–87v); *Adam ohlany* (k. 88r–91v).¹ Na wyklejce i kartach 92 r i v, 96 r i v

---

¹ Por. Jankowski, Henryk, *Literatura krymsko karaimska*, „Przegląd Orientalistyczny”, 2012, nr 1–2 (241–242), s. 56, 58.

występują wpisy dotyczące zdarzeń rodzinnych. Kopistą rękopisu jest krymski Karaim, Eliahu syn Aharona Dżumuk. Tekst spisany został atramentami metalo-garbnikowym.

Papier, z którego wykonano blok rękopisu, został wytworzony z włókien lnianych zaklejonych klejem żywicznym przy zastosowaniu soli glinowych. Wyniki badań wskazują na użycie papieru z drugiej połowy XIX wieku. Fakt ten potwierdza data zapisana na pierwszych kartach rękopisu – rok 1864.

W momencie otrzymania obiektu do prac konserwatorskich blok zeszyty był „prowizorycznie”, bez związków, nicią niebarwioną lnianą. Oprawę jego stanowiła cienka tekturowa okładzina zachowana jedynie od strony przedniej. Wytworzona ona została z mieszaniny włókien lnianych z dodatkiem włókien bawełny. Część włókien bawełnianych zabarwionych była na kolor granatowy. W niewielkich fragmentach na krawędzi tektury zachowało się obleczenie – ozdobny papier marmoryzowany, tzw. marmurek. Papier wykonany z mas szmacianych lnianych, powierzchniowo pokryto pigmentem o kolorze zielonym i zabezpieczono warstwą kleju glutynowego. Na przedniej wyklejce i pierwszej karcie rękopisu występują koliste „pieczętki” jakby spajające pierwotnie te karty. Są one w kolorach czerwonym, zielonym oraz czarnym. Użyte do ich wykonania farby zawierają także niewielki dodatek pigmentu niebieskiego oraz spoiwo.

Stan zachowania rękopisu kwalifikował go do podjęcia natychmiastowych prac konserwatorsko-restauratorskich. Głównym czynnikiem niszczącym obiekt był atak mikrobiologiczny, który spowodował liczne zaplamienia i naloty na powierzchni papieru oraz osłabienie jego własności mechanicznych i strukturalnych. Na kartach widnieją bardzo liczne czarne i szare plamy o różnej intensywności i wielkości. Podwyższona wilgotność otoczenia lub zalanie spowodowała także liczne zacieki oraz zbrązowienie papieru. W efekcie intensywnego użytkowania powstało wiele uszkodzeń mechanicznych rękopisu oraz oprawy. Na stan zachowania obiektu miała także wpływ technika jego wykonania, głównie atramenty metalo-garbnikowe, którymi spisano teksty. Zaobserwowano min. przebiccia atramentów na odwrocie wszystkich zapisanych kart. Najintensywniej zjawisko to występuje na kartach od 11 do 42 i od 49 do 91.

Prace konserwatorskie rozpoczęto od zabiegu dezynfekcji. Następnie wykonano demontaż bloku. Oczyszczono mechanicznie papierowe karty i poddano je zabiegowi statycznej kąpieli w ciepłej wodzie. W trakcie kąpieli znacznie osłabiono liczne zacieki i zaplamienia. Wszystkie karty wzmocniono strukturalnie i dokonano napraw grzbietów i przedarcie oraz uzupełniono ubytki

w papierze. Wykonane działania konserwatorskie w znacznym stopniu usunęły szkodliwe jony żelaza występujące w atramentach.

Wykonano prace introligatorskie zszywając ponownie blok i zabezpieczając grzbiet klejem rybim, a także dwiema warstwami papieru ręcznie czerpanego, ponieważ nie zdecydowano się na rekonstrukcję oprawy. Do bloku dołączono jedyny zachowany fragment oprawy, tj. przednią okładzinę wraz z wyklejką. Zawieszono także drugą, zrekonstruowaną okładkę. Obie okładki od strony zewnętrznej oklejono papierem. Rękopis po wykonanych pracach konserwatorsko-restauratorskich umieszczono w opakowaniu ochronnym, pudełku służącym do jego przechowywania.

